

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра культурології

Курсова робота
освітньо-кваліфікаційний рівень — бакалавр
на тему: **«КОСТЮМ В РОБОТАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ХУДОЖНИКІВ 19 СТОЛІТТЯ»**

Виконала:
студентка 2-го року навчання,
спеціальності 034 Культурологія
Діхамінджія Анастасія Хвічівна

Курівник Нікішенко Юлія Ігорівна
Доцент кафедри культурології
НаУКМА
Кандидат історичних наук

КИЇВ 2022
ПЛАН-ПРОСПЕКТ

ВСТУП

Актуальність проведеного дослідження полягає в культурологічному та семіотичному аспекті живопису 19 століття як багатозначного феномену, що зберігає та несе безліч смислів у історико-мистецтвознавчому контексті. Попри те, що деякі аспекти цієї теми були досліджені, автори не фокусували увагу на феномен костюма 19 століття в історичній картині, не вводили його в коло наукових проблем культурології й не простежували семіотично-знакову еволюцію костюма. Простежити, як саме розвивався європейський живопис, саме зображення костюмів на картинах 19 століття можна, досліджуючи триваліший, динамічний і наочний процес еволюції костюма та його ролі у творах провідних художників.

Проаналізувавши джерельну базу дослідження, доводиться констатувати обмежений науковий, літературний, наочний матеріал з цього питання. У роботах О. Кіреєвої, Р. Ф. Комісаржевського, Т. Ф. Кротова, В. Куликова, Дж. Нана та Р. В. Захаржевської дається стисла характеристика костюмів 19 століття, а також опис і прорисовка їх форм у структурі повсякденного костюма. Описання костюму в роботах видатних художників століття знаходимо в роботах Ф. Актико і Н. Мерцалової. Дослідження спирається на ілюстративний матеріал (живопис, музейні колекції), що яскраво зображає модні захоплення століття.

Метою дослідження є дослідження питань, що стосуються теоретико-методологічних засад малювання костюмів в роботах європейських художників 19 століття, розкриття суті феномену. Мета дослідження зумовила постановку та розв'язання наступних завдань: описати костюми з картин видатних художників; проаналізувати особливості та детальність зображення костюмів; розглянути вплив культури 19 століття на костюм; надати опис основних елементів костюма; схарактеризувати фасони та кольорову гаму костюмів; з'ясувати крій модних костюмів 19 століття; дослідити художній стиль написання картин; описати чоловічі, жіночі та дитячі костюми в роботах

художників; розглянути особливості костюмів епохи.

Об'єктом дослідження є костюм в роботах європейських художників 19 століття. Предмет дослідження — особливості, характеристика, фасони чоловічих та жіночих костюмів на полотнах художників 19 століття.

В курсовій планується використовувати порівняльно-історичний та мистецтвознавчий методи дослідження.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧОЛОВІЧОГО КОСТЮМУ У РОБОТАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ 19 СТОЛІТТЯ

1.1. Чоловічий костюм на полотнах до 1920-х років

Мода Наполеонівської епохи — ампір. Портрет імператора Роберт Лефер. Цивільна форма в 19 столітті перетворюється у дещо більше, вона уподібнюється до військового мундиру. Стриманість та дисципліна фасону. Простота, бездоганність ліній та певна однаковість костюмів, що спостерігається в роботах художників. Біла сорочка зі стоячим крохмаленим комірцем. Жилет, що кроївся з коміром-стійкою. Краватка зав'язувалася з переду в бант. Комірець обтягується бархатом. Довгі панталони (світліші за верхній одяг) та наявність підтяжок в чоловічому костюмі. Фрак залишається універсальним одягом століття. Дещо завищена лінія талії, розширення у плечах, воронкоподібний манжет. Парадний фрак носили з кюлотами та білими шовковими панчохами. Лодочки *escarpin* з пряжкою. Високі чорні чоботи з відкотами, що доповнюють костюм. Рукавички. Капелюх з широкими крисами. Циліндр. Офіційним верхнім одягом чоловіка є двобортний редингот та сюртук. Атрибутом костюму з 18 століття залишається шпага. Військова офіцерська форма: польова, парадна та бальна. Одяг робочих зберігає ще обриси попереднього століття. Л. Буальї «Прибуття диліжансу».

Узагальнення опису костюмів з картин колекцій А. Васильєва та А. Джонсона, Національної галереї Лондона (Жан Огюст Домінік Енгр),

Інституту мистецтв Чикаго (Франсуа Жерар), Центра британського мистецтва в США (Томас Лоренс).

1.2. Помітний вплив стилів 19 століття на костюм

Кульмінація романтизму. «Романтична недбалість», на прикладі розхристаного коміра та зачіски. У 30-х роках чоловічий костюм зазнав змін в крою. В костюмі з'являються гладкі рукави. Краватка пластрон. Викрійка жилета. Сюртук і фрак тугу обтягують талію та розширюються на бердах. Повсякденна та вечірня мода носіння фракату. Ширші панталони. Тенденція до темних кольорів. Тромблон, плащ на світлій підкладці, білі рукавички, лорнет і годинник доповнюють образ.

Австрії та Німеччина займають місце серед провідних центрів культури. Герой бідермаєру на картинах. Одяг з погляду простоти, практичності та доцільності. Костюм втрачає буфи на рукавах та високу шийну хустку. Невисокий м'який відкладний комір. Занижена талія та вузький прямий рукав верхнього одягу. Жилет подовжено. Штани в 40-х набувають ще більшого об'єму. Мода на смужку і клітинку. Чорну візитку доповнюють кольорові краватки. Піджак, однотонні штани та жилет — класична основа костюматрійки. В картинах з'являється пальто, прямого силуету. Модними атрибутами чоловічого костюма цього проміжку часу стали: тростина, бісерний гаманець та монокль.

Східні мотиви в костюмі англійця. Шовкові халати, шаровари, фески та чубук. Колірна гамма картин обмежується темними: синім, коричневим, зеленим, чорним кольорами. На картинах, що писалися літом допускалися сірий, білий і кремовий кольори.

Узагальнення опису костюмів з картин колекцій Національної портретної галереї Шотландії (Давид Робертс) та Лондона (Генрі Вільям Пікерсгілл), Метрополітен музею в Нью-Йорку (Жан Огюст Енгр), Музею Лушуа де Камоенса (Джордж Чиннері), колекції А. Васильєва в Парижі.

1.3. Портрети чоловіків кінця епохи

Описано заперечення позитивістських, матеріалістичних підходів до природи й людини. У картинах формується естетизм. Передача підвищеного інтересу до прекрасного. Тенденція до ірраціонального світосприйняття костюма. Стабілізація форм і стандартизація деталей. Усталеність конструкцій та кольору чоловічого костюма. Зображення приспущених плечей, вузької талії й округлених стегон. Прямий чоловічий силует. До робочого одягу додається піджак та жакет. Мода на однотонні кольорові сорочки. До 1860-х років зникають обори, складки й рюші, перед у сорочки стає рівним та накрохмаленим. Гарно накрохмалені манжети та комірці. Декоративні запонки. Низькі комірці набули популярності у молоді того часу, але все ще зберігається мода на високі та гості у старшого покоління. Регата. Однобортний піджак та жакет. Штани без заправованої стрілки. Чорний фрак. Смокінг. Верхній одяг чоловіка: пальто сак, гавелок, бекеш. Черевики на шнурівці, чорні лакові черевики з сірим або кремовим замшевим верхом. Циліндр надає вишуканості аристократичному костюму, а фетровий капелюх прикрашає буденний образ чоловіка. Солом'яний капелюх — канотьє.

Едуард Мане «В човні». Трость, монокль і хустинка в верхній кишені сюртука. Узагальнення опису костюмів з картин колекцій Музею витончених мистецтв, Гюльбенкяна (Едгар Дега), Художнього музею Толідо та Національного музею західного мистецтва в Токіо (Едуард Мане), Музею мистецтв у Філадельфії (П'єр-Огюст Ренуар), колекції А. Васильєва в Парижі.

РОЗДІЛ 2. ЖІНОЧИЙ КОСТЮМ НА ПОЛОТНАХ ПРОВІДНИХ ХУДОЖНИКІВ ЕПОХИ

2.1. Жіночий костюм періоду ампір

«Паризька мода» та «Лондонський фасон» займають своє місце під сонцем. Фасон жіночого костюма терпить стрімкі зміни упродовж століття, коли чоловічий одяг зазнає змін тільки у деталях. Постреволюційна естетична концепція. Моду диктує двір та імператор. Закон на шовк. Протилежність об'ємам епохи рококо. Шовкова церемоніальне плаття придворної дами. Manteau de cour. Жак-Луї Давід «Коронація Наполеона». Мода на яскраві кольори та декоративне оздоблення нарядів.

Жінка відмовляється від корсетів та панье на декілька десятиліть. Плаття-шেমіз, прототип *chemise a la reine* Марії Антуанетти. Напівпрозорі матеріали, що дарували легкість та простоту образу. Піднята лінія талії сукні. Плаття дещо нагадувало грецьку колону, відчувається присмак античності. Хутряне боа. Індійська шаль дуже швидко стає модним аксесуаром жінки. Кашимірська шаль на полотнах європейських художників. Франсуа Жерар «Портрет мадам Рекам'є». Радикуль в руках дами замінив прорізані кишені в спідниці 18 століття. У 1820-х роках жінки носили масу прикрас із вечірніми сукнями, включаючи сережки, намиста, золоті ланцюжки з медальйонами та браслети.

Узагальнення опису костюмів з картин колекцій А. Васильєва, Національної галереї Лондона (Жан Огюст Енгр), Інституту мистецтв Чикаго (Франсуа Жерар), опис робіт французької художниці Полин Озу.

2.2. Зміна моди на костюми середини 19 століття

Романтизм 1820-1840. Нове вбрання вимагає повернення корсетів в моду. Чим більше спідниця розширялася, тим більш звужувалася у дами талія. Рішення укоротити спідницю призводить до появи такого атрибута як панчохи. Тенденція романтичного стилю — рукава *gigot*. Акцент на глибокому декольте. Парасольки. Капелюшок та зачіски дещо збільшувалися через рясноту декоративного оздоблення: пір'я, декоративні квіти, дорогоцінне каміння, стрічки та банти.

Вікторіанська мода. В 1840-х роках костюм втрачає рукава *gigot*, та

набуває більш спокійних фасонів. Корсет затягується ще тугіше, а спідниця продовжує розширятися, при цьому її довжина знову доходить до підлоги. Перевантаженість декоративним оздобленням. Кольорові спідниці всіх фактур — картаті, смугасті, гладкі, з обробкою шнурами та стрічками. Фероньєрка, страусине пір'я прикрашають зачіску жінки на портретах. Кибитка. Повертається мода на прикраси. Плаття-амазонка: довга сукняна спідниця, вузька кофтинка, темний жакет, краватка, рукавички, капелюшок з вуаллю та хлист.

В 1850-х роках настає мода другої Імперії. Франція є центром новацій в сукні. Тяжкість вбрання надає жінці статусу. Бальні плаття придворних дам. Понижена лінія плечей. Широка спідниця на криноліні та туго шнурований корсет. Акцент на задній частині плаття. До 60-х років круглий каркас набуває овальної форми. Розширені до низу рукава з білими манжетами та безрукавні бальні плаття. Турнюр.

Узагальнення опису костюмів з картин П'єр Огюста Ренуара, Клода Моне, Жана Огюста Домініка Енгра та колекції А. Васильєва, графа Зубова (Крістіна Робертсон), музею картинних мистецтв Парижа (французька літографія), Художнього музею в Цинциннаті.

2.3. Вплив стилю модерн на жіноче вбрання

Завищена талія. Вузький перехід між ліфом та сідницею. Суцільнокроєна сукня «принцеса», що з'явилася на початку 1870-х років, дозволила розглянути деякі обриси фігури. Шаньєн.

Початок 1880-х приніс моду на японські мотиви, тканини та фасони. Кімоно стає частиною домашнього гардероба європейської жінки. Огюст Ренуар «мадам Ерріо» та Клод Мане «La Japonaise. Каміла в японському кімоно».

В 1890-х повертається мода на гігантські рукави *gigot*, капелюшки прикрашаються екстравагантним декором. Вузький ліф замінюється на блузу, спідниця набуває форми кльош. S-подібний силует став утіленням ідеальної

хвилеподібної лінії стилю модерн та заклав фундамент для нових форм 20 століття. Підкреслюється талія внаслідок формування об'єму, пишність бюста та задньої частини плаття. Корсет-кіраса. Поверх корсета надягається ліф. Хутряні, страусові, та шовкові боа. Складене віяло на прогулянках.

Феміністичні рухи та бажання комфорту призвели до запозичення елементів з чоловічого гардероба. Костюм тальєр складається з жакета, спідниці та накрохмаленої сорочки (блузи). Норфолкський піджак. Блумерси.

Узагальнення опису костюмів з картин колекцій А. Васильєва (Французька школа 19 століття), художнього музею Далласа (Жан-Батист Коро), Національної портретної галереї Лондона (Вільям Бічей), Музею мистецтв Маямі (Генрі Віат).

РОЗДІЛ 3. ДИТЯЧИЙ КОСТЮМУ НА ПОЛОТНАХ МИТЦІВ

3.1. Зображення вбрання дитини першої половини 19 століття

На картинах хлопці та дівчата до чотирьох років мають майже однаковий вигляд. Дитяча мода упродовж 19 століття залишається під сильним впливом батьків. Парний одяг є показником стилю. Костюм майже не мав прикрас. Пояс є частиною плаття, а не аксесуаром. Серед прикрас у дівчат можна було помітити: броші-букети, шпильки з квітами (живими або ж декорованими) та гребінці. Мода на пишні спідниці. Художник Жюль-Єміль Сантін. Білі панталони з воланами дещо виглядали з-під сукні. Хлопці мали коротші спідниці. У 1820-х довжина нарядів маленьких дівчат зазнає змін. Вбрання підлітка вже буде довшим. Ампіричний костюм складався з високих штани та курточки-спенсер. Дитяча варіація редингота в картині Роберта Пекхама. В 1930-х «Скелетний костюм» та коротка курточка. В ці ж роки костюм замінили на молодіжний варіант фрака. Романтична туніка. Франческо Аєць «Хлопчик з голубами» та Фердинанд фон Райський «Конрад фон Позер». Опис дитячого військового мундиру в роботі Луї Ерсана

«Портрет французької королеви Марії Амалії Неаполітанської та її синів Генріха й Антуана».

3.2. Особливості костюму другої половини 19 століття

Хлопчики все ще носили до 4 років сукні зі спідницями в складку, туніки та блузи. Спідниця складка. З 1850-х по 1870-х була мода на «шотландські костюми» для хлопчиків. Повертаються накладні комірці. Маріно Гоя «Портрет онука». Костюм хлопчика шести років складали бриджі, куртка без комірка та біла сорочка з оборками. Дитяча візитка та рожевий шийна хустка. Роботи Антоніо Марія Есківель. З 1860-х прослідковується мода на морські костюмчики. Матроський костюм складався з блузи з квадратним коміром, бриджів та капелюшком з прямими вузькими полями та низькою плоскою тулією, обробленою чорною стрічкою з довгими кінцями. Портрет спадкоємця Британської корони — принца Уельського. Дитяча куртка-бушлат. Костюм «фаунтлерой». Дівчатка носили криноліни і турнюри як і їхні матері, але спідниця в них була коротшою.

Легкі корсети, що з 1880-х перестануть бути обов'язковим елементом дівчачого костюма. Увіковічення образу дівчинки 1860-х художником Теньєлом. Фартух з білого мусліну. Едгар Дега «Сімейство Белеллі». В 1880-х повертаються в моду сукні ампір з завищеною талією, підперезані поясом-стрічкою. Малюнки Кейт Грінвей. До кінця десятиліття дівчаткам теж стали одягати матроські блузи, зі спідничками в складку. Шотландські берети. Дівочі образи в картинах Огюста Ренуара. Бавовняні та шерстяні панчохи хлопців. Колір та фасон. Шовкові панчохи дівчат. Черевички з гумовими вставками, на гудзиках. Туфлі на шнурівці. В 1870-х збільшується висота підборів як у дівчат, так і хлопців.

ОЧІКУВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Подається узагальнення дослідження. Виділяється сенс та мотиви творчості європейських художників. Наводяться спільні та відмінні риси у зображенні костюмів початку та кінця 19 століття, а також підходи художників до переосмислення образів героїв їх картин. З кожного розділу та підрозділу виділено основне та тезисно констатовано у висновку. Пропозиції й перспективи подальшого наукового дискурсу з теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актико Ф. История моды с XVIII по XX век. Коллекция Института костюма Киото. Москва: АРТ-родник, 2003. 736 с.
2. Вольфганг Брун, Макс Тильке. Истори Костюма: от древности до Нового времени. Москва: ЭКСМО, 1996. 462 с.
3. Готтенрот Ф. Иллюстрированная история стиля и моды с древнейших времен. Москва: Эксмо, 2009. 256 с.
4. Європейський костюм 19 століття. URL: <http://arshistorian.blogspot.com/2020/11/19.html>. (дата звернення 30.06.2022)
5. Захаржевская Р.В. История костюма: от античности до современности. Изд. 3-е изд., доп. Москва: РИПОЛ классик, 2005. 288 с.
6. Киреева Е. В. История Костюма. Европейские костюмы от онтичности до XX века: науч. пособ. Москва: Просвещение, 1970. 165с.
7. Комиссаржевский Ф. История костюма. Москва: Астрель, 2006. 336 с.
8. Костюм 19 століття як візитна картка його власника. URL: <http://www.nitpa.org/kostyum-xix-veka-kak-vizitnaya-kartochka-ego-obladatelya/>. (дата звернення 25.06.2022)
9. Кротова Т.Ф. Класичний костюм в європейській моді XIX – початку XXI століття: еволюція форм і художньо-стильових особливостей: монографія. Львів: ЛігаПрес, 2014. 308 с.
10. Куликова В. История костюма. Москва: АСТ, 2011. 160 с.

11. Мерцалова М. Н. Костюм разных времен и народов: у 4 т. Москва: Академия Моды, Санкт-Петербург: Чарт Пилот, 2001. Т. 3-4. 576 с.
12. Мода 19 століття в живописі. *Искусство*: веб-сайт. URL: <https://art.mirtesen.ru/blog/43383181402/Moda-19-veka-v-zhivopisi>. (дата звернення 30.06.2022)
13. Нанн Дж. История костюма. 1200-2000. М. АСТ: Астрель, 2008. 343 с.
14. CATEGORY: 19TH CENTURY URL: <https://fashionhistory.fitnyc.edu/category/19th-century/>. (дата звернення 21.06.2022)
15. Hollander A. Sex and Suits: The Evolution of Modern Dress. New York: Alfred A. Knopf, Inc, 1994. 212 p.